

staat') (of dit nu de 'interventie-', 'verzorgings-' of 'corporatieve staat' moet heten). Het aansnijden van dat soort thema's is echter niet de kracht van beide auteurs, zoals ook blijkt uit de onbevredigende methodologische verantwoording. Hun belangrijkste kwaliteiten liggen in het inzicht en de zorgvuldigheid waarmee ze uit onwaarschijnlijk saai notulen beleidsprocessen weten te reconstrueren. Op dat vlak zijn deze twee boeken werkelijk onmisbaar.

Min of meer in het verlengde van deze dissertaties schreven beiden vervolgens gezamenlijk een geschiedenis van een opleiding die in 1899 begon als De opleidingsinrichting voor socialen arbeid en achtereenvolgens School voor maatschappelijk werk, Sociale academie en Faculteit sociaal-agogische opleidingen van de Algemene hogeschool Amsterdam zou heten. Ook hier ligt de nadruk niet op een diepgaande analyse van het kader. Zo zou de oprichting van deze school bijvoorbeeld geplaatst kunnen worden in de gecompliceerde verhouding van vooruitstrevend liberalisme, feminisme en de betekenis van een aantal nieuwe professies. Maar dit soort aspecten krijgt slechts marginale aandacht. De auteurs lijken pas vooral plezier in hun werk te krijgen als de naoorlogse problemen aan de orde komen: schaalvergroting, de manier waarop een recent verworven inzicht als het *case-work* in het lesplan wordt verwerkt, de verwachtingen en verwarringen in de jaren zestig en zeventig. Het boekje besluit met een zeer beknopt overzicht van de strategie die de school gevolgd heeft in het fusieproces dat het HBO in zijn greep kreeg. Daardoor is het in een aantal opzichten wat teleurstellend, maar zeker een competent overzicht, vooral als men de belangstelling van de auteurs voor bestuurlijke problemen en organisatieprocessen deelt.

P. de Rooy

G. Teitler, J. Hoffenaar, *De politionele acties. Afwikkeling en verwerking* (Amsterdam: Bataafsche leeuw, 1990, 128 blz., f39,90, ISBN 90 6707 235 4).

Deze bundel vormt de neerslag van een symposium over de afwikkeling en verwerking van het Nederlands militair optreden in Indonesië van 1945 tot 1950, georganiseerd door de Stichting maatschappij en krijgsmacht. In zijn inleiding schetst G. Teitler waarom in 1949 de Nederlandse dromen over een voortdurende militaire presentie — en bijbehorende Nederlandse invloed — in Indonesië in rook opgingen. De ronde tafel conferentie resulteerde in afspraken over een snelle liquidatie van het KNIL, een dito repatriëring van de KL-militairen en als troostprijs de oprichting van de Nederlandse militaire missie.

Problemen rond de liquidatie van het KNIL worden in drie bijdragen behandeld. A. den Hoed beschrijft helder hoe bij het scheiden van de markt de beroepsperspectieven van de KNIL-militairen veranderden: voor de Europese KNIL-militairen werd een plaats in de Koninklijke landmacht ingeruimd, de Indonesische KNIL-militairen moesten hun heil in de Indonesische krijgsmacht zoeken. Na een analyse die is toegespitst op de Europese militairen, concludeert zij dat de Nederlandse regering hen de enige weg opduwde die om financiële en politieke redenen begaanbaar was. Desalniettemin, zo stelt zij, sprong de regering wel erg 'laconiek' met de belangen van de KNIL-militairen om. Mede ten gevolge van een falende voorlichting waren verbittering bij het Europese en conflicten en muiterij bij het Indonesische deel van het KNIL het gevolg. J. A. de Moor betoogt in zijn boeiende bijdrage dat tenminste één van die muiterijen, de met mythen omgeven coup poging van ex-KNIL kapitein R. P. P. Westeling in januari 1950, niet meer was dan een 'incident', een overval van 300 KNIL-militairen op het hoofdkwartier van de Siliwangi-divisie in Bandung. Dat Westeling het nog zover bracht, wijt hij aan de lakse houding van de Nederlands-Indische legerleiding en de frustratie en politieke naïviteit van

Indonesische KNIL-militairen. Onopgehelderd laat hij (nog) de eventuele relatie tussen de vage plannen voor een verovering van andere steden en Westerlings vertrek naar Jakarta aan de vooravond van de Bandungse coup. Wel wijst hij op de politieke gevolgen van Westerlings optreden. Het vormde voor de Indonesische regering een excuus om de federale structuur sneller te ontmantelen. Dit, zo betoogt W. Manuhutu in zijn bijdrage, versterkte vervolgens weer het wantrouwen van de Molukse militairen om in Indonesische krijgsdienst te treden. Zijn bijdrage vormt een handzame samenvatting van deels al bekende gegevens over de verwickelingen rond deze groep militairen. Toen na de uitroeping van de onafhankelijke Zuidmolukse staat ook demobilisatie in de Molukken door Nederland en Indonesië werd afgewezen, restte als 'noodoplossing' slechts tijdelijke opzending naar Nederland, waar hen om door Manuhutu niet geheel opgehelderde redenen ontslag uit militaire dienst wachtte.

Deze liquidatieproblemen en de gerechtvaardigde Indonesische vrees voor Nederlandse beïnvloedingspogingen bemoeilijkt de opbouw van de Nederlandse militaire missie, bedoeld om de Indonesische krijgsmacht van advies en instructie te dienen. De missie, wier activiteiten D. Schoonoord adequaat beschrijft, wist door goede persoonlijke contacten het wantrouwen te temperen en in 1951 en 1952 redelijke resultaten te boeken. In 1953 werd zij het slachtoffer van haar relatieve succes en de toenmalige politieke ontwikkelingen in Indonesië.

J. Hoffenaar behandelt in een goed onderbouwd opstel de demobilisatie en eerste opvang van de KL-militairen in de jaren 1947-1951. Hij toont aan dat hun demobilisatie voortdurend werd uitgesteld om door de Indische legerleiding aangedragen militaire argumenten, die de Nederlandse regering zwaarder liet wegen dan financiële en morele bezwaren. De eerste materiële opvang van de KL-demobilisanten acht hij alleszins aanvaardbaar, maar frustraties ontstonden door een toentertijd onvoldoende onderkende behoefte aan — en derhalve gebrekkige — immateriële hulp.

Hoe veteranen hun Indische oorlogsverleden verwerk(t)en wordt in de laatste drie opstellen behandeld door de historicus J. W. M. Schulten, de psycholoog J. W. van Neden en de socioloog J. A. A. van Doorn. Gedrieën concluderen zij dat een vermeend gebrek aan erkenning de grootste grief van veel Indië-veteranen is en hun verwerkingsproces bemoeilijkt. Over de oorzaken van dit gevoel van verguizing verschillen zij van mening. Schulten komt na een wat onsamenhangende rondgang langs de Indische veteranenorganisaties tot de slotsom dat veranderde historische inzichten bij veel Nederlanders en een halsstarrig vasthouden aan het in 1945-1950 opgebouwde zelfbeeld in veel veteranenperiodieken daar debet aan is. Van Neden concludeert na een weinig origineel college over oorlogstraumata dat louter de hedendaagse berichtgeving over het Nederlands militaire optreden in Indonesië de problemen van de Indië-veteranen verergerd. Van Doorn wijst in dit kader op de botsende 'ideologie' van veel veteranen en de maatschappij-kritische historiografie van de 'generatie van 1968'. Hij meent dat het groeiende zelfbewustzijn van veteranen en de komst van een jongere generatie historici nieuwe verwerkingsmogelijkheden biedt. Over het eventuele therapeutische effect van de geschiedschrijving is het laatste woord dus nog niet gezegd.

Hoewel niet alle bijdragen hetzelfde hoge peil hebben en bepaalde facetten van de afwikkeling van dit dekolonisatieconflict onbesproken blijven, zoals de lotgevallen van de niet-Molukse Indonesische KNIL-militairen, vormt deze bundel als geheel een inspirerende tocht langs een braakliggend stuk geschiedenis.

P. M. H. Groen

S. R. Jaarsma, *Waarneming en interpretatie. Vergaring en gebruik van etnografische informatie in Nederlands Nieuw-Guinea (1950-1962)* (Dissertatie Nijmegen 1990; Utrecht: ISOR, 1990, xx + 247 blz., ISBN 90 5187 020 5).

Deze studie beantwoordt aan de doelstelling. De auteur wilde in aansluiting op een wetenschaps-historische beschrijving van de Leidse antropologische traditie een hoeveelheid materiaal over Nieuw-Guinea toegankelijk maken of houden voor onderzoek, dat na het vertrek van Nederland niet of nauwelijks is gecontinueerd. Het is tevens een evaluatie van dat materiaal. Met deze dissertatie is inderdaad 'de signatuur van de etnografische kaart' van een van de meest boeiende gebieden van de wereld helder aangegeven. Het onderzoek van Jaarsma steunt in belangrijke mate op informatie van 21 personen, die goeddeels voor de productie van dat etnografisch materiaal verantwoordelijk zijn en het zijn vogels van diverse pluimage, want het gaat niet alleen om materiaal, dat verzameld is door vakgenoten in de culturele antropologie, maar ook door bestuursambtenaren, missionarissen, zendelingen en artsen, die overigens stuk voor stuk hun wetenschappelijke standing hebben bewezen op hun eigen onderzoeksgebied. Het boek is dan ook doorschoten met citaten van die informanten, overgenomen uit hun geschriften of *verbatim* opgetekend uit mondelinge interviews, die onder andere telefonisch met hen gemaakt zijn. Dat geeft een grote levendigheid aan het geheel maar ook een zekere brokkeligheid, want het gaat dan niet om gestructureerde interviews, maar om gesprekken, waaraan de interviewer losjes richting geeft, zodat niet elk probleem bij elke informant categorisch aan de orde komt. De representativiteit staat in zo'n geval niet vast.

Als men behoort tot die kleine groep informanten, zou men zich eigenlijk niet aan een boekbespreking mogen wagen, maar als de bijdrage van de boekbespreker van de etnografische productie bescheiden is, dan is men ook in mindere mate partij. De beoordeling van het boek kan trouwens in aanzienlijke mate aan kracht winnen, als het historisch aspect onder ogen komt van iemand, die de beschreven geschiedenis persoonlijk heeft meegemaakt. Het eerste wat dan opvalt in de beschrijving voor iemand, die 'erbij is geweest', is de afstandelijkheid en de grote mate van objectivering. Het meest intrigerende gedeelte is immers de productie van het etnografisch materiaal, dat niet door de vakmensen geleverd werd in het kader van een / *artpour l'art* zoals Jaarsma de academische bijdrage noemt, maar door diegenen, die niet in etnologie of culturele antropologie als zodanig geïnteresseerd waren, maar zich vooral richtten op toegepaste wetenschap en wel vanuit zeer verschillende invalshoeken. Een bestuursambtenaar diende inzicht te hebben in de autochtone cultuur, om rust en orde te kunnen handhaven en om economische en politieke ontwikkeling te kunnen bevorderen. Zo ging het brengen van *de pax neerlandica* gepaard met een duidelijke stellingname tegen koppensnellen en kannibalisme of, iets minder extreem, met het verhinderen van het doden van een *anak sétan*, de helft van een tweeling. Het ging niet aan iets dergelijks eerst aan waarneming te onderwerpen of daarvoor een als aanmoediging uitgelegde belangstelling te tonen, zoals een Amerikaans onderzoeksteam deed, dat zich welgemoed op die delicate terreinen begaf, compleet met film- en fotocamera. Zo maakte het ook verschil uit of een missionaris uitgebreid belangstelling toonde voor feestelijkheden of rituelen om te zien of en hoe iets in lithurgische zin bruikbaar was bij de kerstening dan wel een bestuursambtenaar, die met het toezicht op ontsporingen was belast. Aan de andere kant stond een bestuursambtenaar gewoonlijk heel wat vrijer tegenover wat men vroeger wel bijgeloof of afgoderij noemde of tegenover seksuele praktijken dan de soms zeer orthodoxe of fundamentalistische missionarissen of zendelingen. En ook binnen de verschillende denominaties of zelfs binnen kerkelijke genootschappen en congregaties konden de verschillen van inzicht groot zijn, hetgeen natuurlijk nogal wat uitmaakt voor de productie van het materiaal,